

Bachelorscriptie Urbane Technologieën

Joël Grevelink (3354768)
Blok 1 2012/2013: Voltooid op 01-11-12
Communicatie- en Informatiewetenschappen
Begeleider: Michiel de Lange

[HET LEVEN IN DE MEDIASTAD: A(NDERS)- SOCIAAL?]

Over individualisering onder de opkomst van de mediastad

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	2
2. De mediastad en individualisering: een oud fenomeen in een nieuw jasje	5
2.1 Individualisering; het toppunt bereikt?	5
2.2 De opkomst van de metropool als oorzaak van individualisering	8
3. Het 18 ^e -eeuwse koffiehuis door de mediastad geremedieerd.....	11
3.1 De relatie tussen mediastad en individualisering opnieuw bekeken	11
3.2 Social dining; het perfecte voorbeeld?	14
4. Conclusie & Discussie.....	17
Bibliografie	19

1. Inleiding

De westerse maatschappij wordt steeds individualistischer.¹ Hiermee wordt bedoeld dat absolute, persoonlijke afhankelijkheid van andere mensen is vervangen door verzelfstandiging van mensen tegenover elkaar. Volgens socioloog Paul Schnabel komt het steeds minder vaak voor dat mensen in groepen samenleven en als dit gebeurt dan is het slechts voor korte tijd. Het houdt in dat mensen op steeds meer verschillende onderdelen van hun leven eigen keuzes maken, onafhankelijk van de keuzes van anderen en van hun eigen eerder gemaakte keuzes. Men begeeft zich maar zelden in de publieke sfeer, omdat het simpelweg niet langer noodzakelijk is te vertrekken uit de privésfeer.²

De ruimte waarin deze individualisering zich in de 21e eeuw voordoet is de moderne stad, die doordrongen is van nieuwe media en andere digitale technologieën. Hiernaar zal in de rest van dit onderzoek verwezen worden met de term mediastad. Mediasteden zijn steden die voorzien zijn van de nieuwste technologische hoogstandjes die informatie bieden om het dagelijks leven aangenamer te maken. Inwoners van de mediastad lopen rond met een smartphone en luisteren via het draadloze netwerk van de universiteit naar gepersonaliseerde en op hun locatie gebaseerde afspeellijsten op *Spotify*. Zittend in een café spreken mensen met collega's aan de andere kant van de wereld via *Skype*. Mensen bellen, browsen op hun smartphone of lezen nieuwe toevoegingen aan hun nieuws-feed.³

Vaak worden deze ruimtelijke omgeving en de bijbehorende nieuwe media een negatieve rol aangemeten in het maatschappelijke proces van individualisering. In de koninklijke kersttoespraak van 2009 stelde Koningin Beatrix: *“Persoonlijke vrijheid is los komen te staan van verbondenheid met de gemeenschap. Maar zonder enig wij-gevoel wordt ons bestaan leeg. Met virtuele ontmoetingen is die leegte niet te vullen, integendeel, afstanden worden juist vergroot. Het ideaal van het bevrijde individu heeft zijn eindpunt*

¹ Schnabel, Paul. “Individualisering in wisselend perspectief.” *Individualisering en sociale integratie*. Ed. Paul Schnabel. Nijmegen: SUN, 1999. 9-38

² Ibidem

³ Hill, David. “The street as platform.” *City of Sound weblog*, 11 feb 2008. 01 nov 2012 <<http://www.cityofsound.com/blog/1558/02/the-street-as-p.html>>.

bereikt. We moeten trachten een weg terug te vinden naar wat ons samenbindt."⁴ Ook in het wetenschappelijke debat is hier sprake van. In *Bowling Alone* geeft Robert D. Putnam bijvoorbeeld aan hoe onder andere dankzij de opkomst van nieuwe media door individualisering de maatschappij uit elkaar dreigt te vallen.⁵ Een ander voorbeeld is *Alone Together* van Sherry Turkle, waarin zij aangeeft dat mensen zich schuilen achter de techniek en geen relaties meer met elkaar aangaan.⁶

Maar is dit daadwerkelijk het geval? Initiatieven die via digitale media nieuwe relaties faciliteren wijzen wellicht op het tegendeel. Social dining is hier een voorbeeld van. Dit houdt in dat je een maaltijd deelt met anderen met als bijkomend doel het vergroten van je sociale netwerk. Het is bij uitstek een goede illustratie van de manier waarop de inwoner van de mediastad in een tijd van individualisering nieuwe media in kan zetten om persoonlijke netwerken te vergroten. In dit onderzoek zal dan ook een korte case study naar dit fenomeen worden gedaan. Voor deze beschouwing wordt gebruik gemaakt van artikelen over de website socialdining.nl en worden interviews afgenomen met zowel koks als afhalers tijdens het afhalen van maaltijden via thuisafgehaald.nl. Hierbij zal in kaart worden gebracht hoe mensen gebruik maken van deze websites, in hoeverre ze nieuwe contacten opdoen, in welke mate het de verhoudingen in de buurt verandert en of het in het algemeen als een verrijking wordt gezien.

Naast een case study bestaat dit onderzoek uit een literatuurstudie. In hoofdstuk twee zal de vraag beantwoord worden waar de correlatie tussen de media(stad) en individualisatie vandaan komt. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de begrippen *cocooning* en de *filter bubble* die aldaar verder worden toegelicht. Hoe zag het stadsbeeld er vroeger uit, en op welke manier zijn moderne steden anders? Vanuit onder andere de theorieën over individualisering van de Chicago School en over stedelijke openbaarheid van

⁴ Langendam, Jeroen. "KERSTTOESPRAAK KONINGIN BEATRIX VERKEERD BEGREPEN." *Jeroen Langendam* 26 dec 2009. 01 nov 2012
<<http://www.jeroenlangendam.nl/2009/12/26/kersttoespraak-koningin-beatrix-verkeerd-begrepen>>.

⁵ Putnam, Robert D. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000.

⁶ Turkle, Sherry. *Alone Together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic Books, 2011.

Jürgen Habermas⁷ en Richard Sennett⁸ zal vervolgens een situatieschets gegeven worden van hoe de omgang tussen mensen er uit zag voor de opkomst van de mediastad. Hierbij zal beargumenteerd worden dat individualisering een verschijnsel is dat al voor de opkomst van nieuwe media speelde. Ten slotte volgt in hoofdstuk drie een antwoord op de vraag hoe de mediastad mogelijkheden biedt om individualisering juist tegen te gaan. Het faciliteren van een genetwerkt individualisme⁹ en hybride ruimtes waarin voorheen virtuele gemeenschappen fysiek kunnen samenkomen¹⁰ worden hiervoor als argument aangedragen en geïllustreerd aan de hand van de case study naar social dining. Al deze deelantwoorden leiden uiteindelijk tot een beantwoording van de hoofdvraag:

In hoeverre is onder de opkomst van moderne mediasteden de maatschappij individualistischer geworden?

In dit paper zal beargumenteerd worden dat nieuwe media en digitale technologieën niet direct verantwoordelijk zijn voor de individualisering van de maatschappij, maar dat individualisering een langer bestaand proces is dat onder andere het gevolg is van de opkomst en het groeien van grote steden. Aan de hand van de case study over social dining zal uiteen worden gezet dat de mogelijkheden die de mediastad biedt bovendien ingezet kunnen worden om de gevolgen van individualisering tegen te gaan.

⁷ Habermas, Jürgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere. An inquiry into a category of bourgeois society*. Vertaald door Thomas Burger en Frederick Lawrence. Cambridge: Polity Press, 1989.

⁸ Sennett, Richard. *The Fall of Public Man*. New York: Alfred A. Knopf, 1977.

⁹ Wellman, Barry. "Little Boxes, Glocalization, and Networked Individualism." *Digital Cities II: Computational and Sociological Approaches*. Red. Makoto Tanabe, Peter van den Besselaar, en Toru Ishida. Berlijn: Springer-Verlag, 2002. 11-25.

¹⁰ De Souza e Silva, Adriana. "From Cyber to Hybrid: Mobile Technologies as Interfaces of Hybrid Spaces." *Space and culture* 9.3 (2006): 261-278.

2. De mediastad en individualisering: een oud fenomeen in een nieuw jasje

2.1 Individualisering; het toppunt bereikt?

Sinds de opkomst van de mediastad en bijbehorende moderne communicatietechnologieën, lijken deze in de debatten op het terrein van individualisering vaak als verantwoordelijke factor bestempeld te worden. Er wordt tegenwoordig al gauw gewezen naar social network sites en digitale gemeenschappen. In de woorden van koningin Beatrix: *“Tegenwoordig zijn zelfs burens soms vreemden. Je spreekt elkaar zonder gesprek, je kijkt naar elkaar zonder de ander te zien. Mensen communiceren via snelle korte boodschapjes.”*¹¹ Ze doelt hiermee uiteraard op e-mail, Skype, Twitter en andere technologieën die de afgelopen jaren zijn opgekomen.

Niet alleen in het maatschappelijk discours, maar ook in de wetenschappelijke wereld is deze trend te zien. Socioloog Sudhir Venkatesh schetst in de *New York Times* een vergelijking tussen de solidaire stad en de moderne anomische stad.¹² Daarmee wil hij zeggen; ook al delen we tegenwoordig intieme ruimtes, kunnen we nog steeds relatief ver van elkaar verwijderd zijn. De technologie scheidt ons van elkaar en maakt onze communicatie indirect, onpersoonlijk en emotioneel. Hij wijst op het aantal mensen dat zelfingenomen met een smartphone over straat loopt. Bloggers, mensen die hun nieuwsfeed lezen of naar een gepersonaliseerde afspeellijst luisteren hebben amper door dat er anderen op straat lopen.¹³

Deze hechte relatie tussen mens en technologie ontwikkelt zich steeds verder. Zo ver zelfs, dat volgens Turkle sommige mensen liever een conversatie aangaan met een robot dan met een medemens. Bij robots zou het makkelijker zijn om openhartig te zijn dan bij echte mensen. Maar ook op het gebied van communicatietechnologieën doet zich dit voor. We zijn constant op Facebook, WhatsApp of Twitter. Volgens Turkle leidt dit tot een verschuiving van conversatie naar connectie, waarmee ze aan wil tonen dat ondanks dat we

¹¹ Langendam

¹² Venkatesh, Sudhir. “Feeling too down to rise up.” *The New York Times* 28 maart 2009. 01 nov 2012 <<https://www.nytimes.com/2009/03/29/opinion/29venkatesh.html?pagewanted=1&r=0>>.

¹³ Ibidem

dankzij moderne communicatietechnologieën nooit meer alleen zijn, we in de praktijk eenzamer zijn dan ooit.

De mensen die Turkle heeft geïnterviewd voor haar boek converseren liever via sms dan face-to-face. Tijdens offline conversaties worden ze afgeleid door meldingen van de online vervangers. Technologieën nemen steeds vaker de rol van interface aan als het aankomt op manieren waarop mensen met elkaar omgaan. Dit heeft tot gevolg dat mensen gaan schuilen achter de techniek. Als er wel gereageerd wordt, dan leidt dit vrijwel altijd tot een vertekend, perfectionistisch beeld dat eigenlijk niet meer dan een toneelstuk is.¹⁴

We voeren deze toneelstukken op vanuit ons eigen, afgeschermd stukje van de publieke sfeer dat we ingericht hebben als privésfeer. Dit blijkt uit een onderzoek van Ito, Okabe et.al naar manieren waarop mensen met draagbare elektronische objecten omgaan in een stedelijke omgeving. Ze noemen dit ook wel *cocooning*:

“Cocoons are micro places built through private, individually controlled infrastructures, temporarily appropriating public space for personal use. They involve a complex set of negotiations that take into account the presence of others in the vicinity, while also working to shut them out. These cocoons also have specific temporal features, functioning as mechanisms for “filling” or “killing” in-between time when people are inhabiting or moving through places that they are not interested in fully engaging with.”¹⁵

Draagbare technologische objecten herstructureren en personaliseren dus de mogelijkheden van de mediastad. Een ander gedrag dat hiermee geassocieerd kan worden is *camping*. Het verschil met *cocooning* is dat mensen bij *camping* naar een bepaalde plek toegaan om te *campen*, omdat ze de plek bijvoorbeeld prettig vinden, en zich niet alleen maar afsluiten om tijd te doden zoals bij *cocooning*. Door te *campen* veranderen laptops de cafés waar mensen in zitten in persoonlijke kantoren.¹⁶

¹⁴ Turkle

¹⁵Ito, Mizuko, Daisuke Okabe en Ken Anderson. “Portable Objects in Three Global Cities: The Personalization of Urban Places.” *The reconstruction of space and time: mobile communication practices*. Red. R.S. Ling en S.W. Campbell. New Brunswick, N.J.: Transaction Publisher, 2009. 67-87

¹⁶ Ibidem

Het woord persoonlijk is hier van groot belang. Zoals in de inleiding ook al gesteld werd, wordt de ervaring van mensen in mediasteden steeds meer toegespitst op het individu. Op internet laten we in de vorm van onze zoekgeschiedenis en cookies onze sporen achter, bij de bibliotheek door de boeken die geleend worden en bij supermarkten door het scannen van een klantenkaart. Bedrijven gebruiken deze informatie vervolgens om hun service te verbeteren of een gepersonaliseerd aanbod naar je te kunnen sturen waarvan ze hopen dat het goed op je aansluit naar aanleiding van je geschiedenis.

Door internetactivist Eli Pariser wordt dit de *filter bubble* genoemd.¹⁷ Deze bubbel heeft als nadeel dat er een vicieuze cirkel kan ontstaan die slechts één bepaalde richting op stuurt. Het filter sluit je af voor nieuwe ideeën, onderwerpen en belangrijke informatie en creëert de impressie dat de eigen interesses de enige zijn die er toe doen. Het ondermijnt het maatschappelijke discours en brengt volgens Pariser schade toe aan zowel individu als maatschappij.

In deze situatie van wijdverspreide individualisatie trachten initiatieven op het gebied van social dining ervoor te zorgen dat mensen elkaar weer in het echte leven gaan ontmoeten. Op de websites socialdining.nl en shareabite.nl gebeurt dat door een community te creëren waarin mensen gebaseerd op interesses zich in kunnen schrijven voor een etentje met anderen die dezelfde interesses delen.¹⁸ Ze gaan vervolgens naar een restaurant om een maaltijd te delen en hopelijk levert dat aan het eind van de avond nieuwe contacten op.¹⁹ Bij thuisafgehaald.nl zoeken mensen elkaar thuis op om een maaltijd af te halen of te delen, teneinde het buurtcontact te vergroten.

Dit lijkt te botsen met het uitgangspunt dat nieuwe media verantwoordelijk zijn voor de individualisering die dergelijke initiatieven juist proberen tegen te gaan. Mogelijk is individualisering een breder proces dat al langer speelt en ook door andere factoren wordt beïnvloed. In de volgende paragraaf zal worden uiteengezet hoe de opkomst van grote metropolen aan het begin van de twintigste eeuw een van die factoren is.

¹⁷ Pariser, Eli. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penguin Press, 2001.

¹⁸ Steketee, Menno. "Nog een stoelendansje dan maar?" *nrc carrière* 7 mei 2012. 1 nov 2012 <<http://content.nrccarriere.nl/2012/05/nog-een-stoelendansje-dan-maar>>.

¹⁹ Rammeloo, Eefje. "Social Dining". *Sprout* 28 jun 2012. 1 nov 2012 <<http://www.sprout.nl/357/25-onder-de-25/list/23-social-dining.html>>.

2.2 De opkomst van de metropool als oorzaak van individualisering

Individualisering is geen nieuw begrip. Koningin Beatrix, de paus²⁰ en de hiervoor besproken wetenschappers zoals Turkle, zijn zeker niet de eersten die individualisering aan de kaak stellen. Ook zijn ze niet de eersten die individualisering zien als iets onwenselijks, waar vandaan we terug moeten naar hoe het vroeger ooit was. Al aan het begin van de twintigste eeuw werd er onder andere door de wetenschappers die gelieerd waren aan de Chicago School geschreven over de negatieve gevolgen van individualisering.

We zouden kunnen stellen dat waar deze mensen voor pleiten een verandering is van de nadruk op de privésfeer waar een persoon met zichzelf is naar een publieke sfeer waar deze persoon deel is van een collectief. Deze manier van leven kende zijn hoogtijdagen in de achttiende eeuw. In het klassieke werk *Strukturwandel der Öffentlichkeit* van Jürgen Habermas wordt de opkomst van de publieke sfeer vanaf ongeveer het jaar 1700 beschreven.

Met de term publieke sfeer wordt het domein in het sociale leven van de mens bedoeld waarin de privésferen van burgers en die van de overheid samenkomen voor het voeren van een rationeel en kritisch debat over maatschappelijke belangen.²¹ Hierin kan een publieke opinie ontstaan die sturing geeft aan de maatschappij. Binnen de publieke sfeer is een grote rol weggelegd voor de verschillende media die er op dat moment bestaan.²² Zij distribueren de informatie die nodig is om tot het debat toe te treden. Dit gebeurde toentertijd in de koffiehuisen, tafelgezelschappen en salons, waar de bourgeoisie samenkwam om de krant te lezen en voor het voeren van discussies. Deze openbare ruimtes waren plaatsen waar, door de omgang met onbekende mensen, men zich kon ontwikkelen. Doordat de toegang tot het openbare domein niet gebonden was aan stand of aan sociale klasse was deze voor iedereen toegankelijk en was iedereen er gelijk.

²⁰ De Jong, Steven. "Paus waarschuwt voor vervreemding op sociale media." *Nrc.nl* 24 jan 2011. 1 nov 2012 <<http://www.nrc.nl/stevendejong/2011/01/24/paus-waarschuwt-voor-vervreemding-op-sociale-media>>.

²¹ Habermas

²² Curran, James. "Rethinking the Media as Public Sphere." *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere*. Red. Peter Dahlgren en Colin Sparks. Londen: Routledge, 1991. 27-57.

De publieke sfeer heeft echter geen lang leven gekend en hiervoor zou individualisering als oorzaak kunnen worden aangewezen. Mensen raakten geobsedeerd met zaken uit de privésfeer. Door het consumerisme en in steeds grotere mate toenemende verschillen tussen arm en rijk nam de aandacht voor maatschappelijke en politieke zaken af en werden meningen verdeeld.²³ Het gevolg is dat de onbekende persoon tegenwoordig een bedreiging is. Vanaf afstand in stilte observeren is de enige manier waarop mensen nog kunnen leven zonder aan de druk ten onder te gaan, stelt Richard Sennett.²⁴

De verantwoordelijke factor was de opkomst van grote steden. Deze metropolissen brachten een verschuiving teweeg van de nadruk op individuen naar de nadruk op objecten. In tegenstelling tot kleinere steden, dorpen en gemeenschappen werd de omgang tussen mensen kort en instrumenteel en verloor ze de emotionele en persoonlijke lading die in kleine gemeenschappen gebruikelijk was. De overvloed aan sensorische stimuli zorgde ervoor dat men onverschillig werd voor prikkels, omdat men anders psychologisch gezien niet meer om zou kunnen gaan met de aanwezige hoeveelheden. Men werd noodgedwongen rationeler en instrumenteler in het handelen in de grote stad.²⁵

Het leven in de metropolis was rationeel in plaats van emotioneel. Mensen leefden onder het regime van de tijd; de stabiliteit van de stad hing af van de punctualiteit, berekendheid en exactheid van de mensen die er in leefden. Kortom, de metropolissen hebben ervoor gezorgd dat de moderne mens onverschillig en gereserveerd werd in de hoop op zelfbehoud. Inwoners van de moderne stad werden oppervlakkiger en van elkaar vervreemd.²⁶

De sociologen van de Chicago school hadden in de jaren dertig van de twintigste eeuw een gedeelde pessimistische blik. Robert Park schreef bijvoorbeeld dat de metropolis opvallend was, doordat er zo veel verschillende mensen fysiek nabij waren, maar blijkbaar de mogelijkheid noch het verlangen hadden om de intimiteit en het gedeelde begrip te ervaren die normaal gesproken verantwoordelijk zijn voor consensus en collectieve actie.²⁷

²³ Habermas

²⁴ Sennett

²⁵ Simmel, Georg. "The Metropolis and Mental Life." *The Blackwell City Reader*. Red. Gary Bridge en Sophie Watson. Oxford and Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2002. 11-19.

²⁶ Ibidem

²⁷ Zorbaugh, Harvey Warren. *The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side*. Chicago: University of Chicago Press, 1983.

Louis Wirth concludeerde dat de dunheid en zwakheid van sociale verbanden in metropolissen aanleiding gaven voor sociale desorganisatie.²⁸ Voor Park was er tevens een politiek probleem, omdat het systeem gebaseerd is op de gedachte dat mensen die bij elkaar in de buurt wonen dezelfde interesses hebben en daardoor van ze verwacht kan worden dat ze opkomen voor het maatschappelijk goed, maar hier in grote steden niet van uit kan worden gegaan.²⁹

Een vergelijkbaar, doch minder pessimistisch beeld wordt neergezet door Jane Jacobs. Zij stelt ook dat het moderne stadspubliek bestaat uit gespecialiseerde individuen die lid zijn van meerdere, verspreide groepen en een individualistisch leven lijden. Ze kijken van afstand toe en gaan interactie uit de weg, maar men leert elkaar wel oppervlakkig kennen door herhaaldelijke blootstelling. Slechts in noodgevallen zal deze oppervlakkige relatie leiden tot daadwerkelijke interactie. Wederom is dit een gevolg van het leven in de grote stad.³⁰

²⁸ Wirth, Louis. "Urbanism as a Way of Life." *The American Journal of Sociology* 44.1 (1938): 1-24.

²⁹ Coleman, Leo. "Being Alone Together: From Solidarity to Solitude in Urban Anthropology." *Anthropological Quarterly* 82.3 (2009): 755-777.

³⁰ Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1992.

3. Het 18^e-eeuwse koffiehuis door de mediastad geremedieerd

3.1 De relatie tussen mediastad en individualisering opnieuw bekeken

Tegenwoordig wordt in de eerste plaats de technologie als verantwoordelijke factor voor individualisering aangedragen. Maar het is problematisch om een direct verband aan te tonen. Zoals in de vorige paragraaf is beschreven lijken de opkomst en het groeien van grote steden namelijk ook van invloed te zijn. Was de westerse samenleving niet al op een pad van individualisering terecht gekomen zoals door de onderzoekers van de Chicago school werd beweerd? En in hoeverre zijn nieuwe media dan verantwoordelijk?

Misschien moet dit verband dus enigszins genuanceerd worden. Bij het onderzoek van Turkle is bijvoorbeeld vooral aan tieners gevraagd wat ze vinden van nieuwe media. Er werd negatief gesproken over vrijwel alles dat ze kregen voorgeschoteld.³¹ Maar klagen tieners niet overal over? En zou het feit dat desondanks geen van hen aangaf geen gebruik te maken van nieuwe media kunnen wijzen op een faciliterende rol van media in hedendaagse communicatieprocessen?

In aanvulling daarop zijn er de afgelopen jaren meerdere onderzoeken geweest die aantonen dat nieuwe media individualisering tegen kunnen gaan. Een studie naar het zelfbeeld en sociaal kapitaal van bloggers, geeft bijvoorbeeld een positief beeld van het gebruik van nieuwe media. Uit de resultaten blijkt dat het onthullen van persoonlijke informatie bij frequent bloggen een significante positieve invloed heeft op het welzijn, de sociale integratie en ondersteuning en het sociaal kapitaal van de blogger. Bloggen kan dienen als de basis voor intieme relaties en kan leiden tot een verbetering in het sociale contact en interpersoonlijke communicatie.³²

Uit een studie uit 2007 waarin studenten werd gevraagd naar hun ervaringen met *Facebook*, komt eveneens een ander beeld naar voren. Deze empirische resultaten

³¹ Turkle

³² Ko, H. C. en F. Y. Kuo. "Can blogging enhance subjective well-being through self-disclosure?" *Cyberpsychology & Behavior* 12.1 (2009): 75-79.

contrasteren met de bevindingen van Turkle en het beeld dat geschetst wordt in de populaire media. Wat de onderzoekers hebben gevonden is namelijk dat er een directe link is tussen het gebruik van *Facebook* en indicatoren van sociaal kapitaal en dat het gebruik van de site goed is voor het verhogen van een gevoel van welzijn voor diegenen die weinig zelfverzekerd zijn. Het terugkerende thema hierbij is dat online interacties een andere rol spelen dan voorheen werd gedacht en dat ze niet noodzakelijk mensen uit de offline wereld halen, maar zelfs offline relaties kunnen versterken en helpen met contact onderhouden als men fysiek van elkaar verwijderd raakt.³³

Wat we tegenwoordig in mediasteden zien is dat deze geïmpliceerde tegenstelling tussen online en offline en de nadruk op het fysieke verdwijnt. De publieke ruimte wordt door digitale technologieën en informatienetwerken gereconfigureerd en door middel van verweving met de sociale en politieke functies van de ruimte ontstaat een hybride ruimte.³⁴ Het klassieke onderscheid van Manuel Castells tussen materiele plaatsen en locaties en ontastbare stromen van informatie is niet langer toepasbaar op de huidige situatie. In tegenstelling tot die strikte scheiding lijkt het erop dat de twee tegenovergestelden langzamerhand één zijn geworden.³⁵

Volgens de Souza e Silva ontstaan deze hybride ruimten als voorheen enkel virtueel bestaande gemeenschappen zich verplaatsen vanuit de cyberspace naar fysieke ruimten³⁶. Via een interface zoals de mobiele telefoon blijft de gebruiker verbonden met het internet en kan tegelijkertijd de fysieke ruimte benut worden. Deze veranderde visie op het begrip ruimte doet de vraag opkomen in hoeverre buurtwebsites en lokale initiatieven zoals thuisafgehaald.nl en socialdining.nl de koffiehuisen uit de 18^e eeuw remediëren³⁷ en plaats kunnen geven aan een publieke sfeer vanuit de vertrouwdheid van de eigen woonkamer.

Bij de nieuwe manieren van het ervaren van ruimtelijkheid en openbaarheid past ook een andere manier van denken over individualisering. Individualisering staat niet in de

³³ Ellison, Nicole, Charles Steinfield en Cliff Lampe. "The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites." *Journal of Computer-Mediated Communication* 12.4 (2007): Artikel 1

³⁴ Kluitenberg, Erik. "The network of waves: living and acting in a hybrid space." *Open* 11 (2006): 6-16.

³⁵ Castells, Manuel. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996.

³⁶ De Souza e Silva

³⁷ Bolter, Jay David en Richard Grusin. *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.

regel gelijk aan terugtrekking uit de maatschappij of het verliezen van contact met medemensen. De maatschappij van tegenwoordig is zeker individualistisch, maar aan de andere kant ook verbondener dan ooit tevoren. Barry Wellmann stelt dat onder de opkomst van nieuwe media en digitale technologieën complexe netwerken de dominante vorm van sociale organisatie zijn geworden. De structuur van groepen wordt vervangen door een verzameling individuele personen, maar deze individuen zijn wel verbonden met talloze anderen in hun persoonlijke netwerken. Deze netwerken zijn veelal mogelijk gemaakt door digitale technologieën zoals bijvoorbeeld een website als socialdining.nl en hebben veranderingen veroorzaakt in hoe men met elkaar omgaat. Autonomie en de daarmee geassocieerde mogelijkheden en risico's zijn hierbij in de plaats gekomen van een collectief dat zorg draagt en verantwoordelijk is voor de leden.³⁸

Zowel in de huiselijke sferen als op de werkplaats en de buurt heeft deze verandering van compacte groepen naar gestrekte sociale netwerken plaatsgevonden. We zien dat door het lossere karakter van sociale netwerken grenzen vervagen en leiden tot interactie met diverse anderen in meerdere verschillende netwerken. Relaties veranderen veelal van verticaal naar horizontaal, leidend tot informelere, maar ook complexere netwerken. In plaats van ruimte tot ruimte, communiceren we direct van persoon tot persoon. Nieuwe media kunnen dus ook face-to-face relaties versterken en mediëren in plaats van ze te vervangen. In de volgende paragraaf zal aangetoond worden dat dit ook het geval is bij het gebruiken van de website thuisafgehaald.nl.³⁹

³⁸ Wellman

³⁹ Ibidem

3.2 Social dining; het perfecte voorbeeld?

Wat mensen samenbrengt op de website thuisafgehaald.nl is een passie voor het maken en proeven van eten. Maar dat niet alleen, want deze mensen vinden het leuk om voor anderen te koken, met anderen te converseren over het koken en nieuwe contacten op te doen. Onderstaande bevindingen zijn gebaseerd op ongestructureerde interviews met drie thuishokks en een afhaler, tijdens het afhalen van verschillende maaltijden. Thuishokk Erica vertelt:

“Ik ben gek op koken, vind het ook leuk om voor meer mensen te koken. Ik doe de koksopleiding en ik wil af en toe wat experimenteren. En dan kan ik het tegen kostprijs wegdoen en kan ik ingrediënten kopen om het te gaan maken. Ik vind het nu ook heel leuk om te doen en wie weet welke mensen ik ook weer ontmoet!”⁴⁰

Ook bij thuishokk Liyah is dit het geval. In haar cultuur is het heel normaal is om veel te veel te koken en dit is een uitgesproken mogelijkheid om het te delen met haar buurtgenoten.⁴¹ Het filteren dat we terugzagen in de filter bubble van Eli Pariser leidt er hierbij toe dat doordat mensen hun interesse in eten laten blijken ze uitkomen op websites als thuisafgehaald.nl en daar een menu kunnen aanmaken of een maaltijd van anderen kunnen proberen. Ze vertellen hun vrienden erover, breiden hun menukaart uit en binnen de kortste keren hebben ze de eerste buurtgenoten over de vloer. Zo verandert een in eerste opzicht individualistische activiteit – het browsen op internet vanuit de vertrouwde privésfeer of cocon – in de vorming van nieuwe collectieven.

Doordat het verschil tussen online en offline-omgevingen vervaagt, is het niet zo dat het gebruik van de website en daarmee het verschuilen achter de techniek in de vertrouwde cocon ten koste gaat van het normale buurtcontact. Op de website wordt een menu aangemaakt, maar de rest van de communicatie gaat via e-mail. Tijdens momenten waarop anders weinig anders zou gebeuren en tijd wordt gedood, lezen thuishokks hun e-mail op de smartphone en bevestigen ze aan afhalers dat ze langs kunnen komen. Momenteel is er

⁴⁰ Deuring, Erica. Persoonlijk interview. 16 okt. 2012.

⁴¹ M, Liyah. Persoonlijk interview. 30 okt 2012.

zelfs een app in ontwikkeling die in de toekomst de gehele website kan gaan vervangen en het proces nog minder plaatsgebonden zal maken.

Dat het maken en delen van maaltijden leidt tot het vormen van nieuwe connecties is ook duidelijk. Thuiskok Martine ging bijvoorbeeld op vakantie en zocht iemand om op haar huis te passen:

“Er zat hier een jonge moeder die heel vaak afhaalde, ik vertelde haar zus en zo is het geval en toen zei ze dat haar oppas wel interesse had. Dat is een superaardige meid en die heeft samen met haar vriend al meerdere keren in de vakanties [op het huis gepast].”⁴²

Veel koks hebben meerdere recidivisten die regelmatig komen afhalen. Dat is ook deels de reden dat de thuiskoks gebruik maken van de website. Liyah vertelt:

“Eh ja ik heb wel een aantal mensen dat komt vaker. Ook veel verschillende mensen hoor. Maar ja een aantal komt dus vaker dus dat is wel heel leuk. Ik doe het niet alleen om het koken, maar ook om mensen uit de buurt te ontmoeten en gezellig een praatje te maken.”⁴³

Met deze mensen wordt gepraat over het werk, over hobby's, over de buurt en uiteraard over het koken. Afhaler Merijn is fotograaf en heeft het regelmatig met de thuiskoks waar hij afhaalt over zijn passie. Hij heeft bijvoorbeeld net voor het moment dat ik hem ontmoet het met de thuiskok gehad over het fotoboek dat hij heeft laten maken, en de betreffende thuiskok vond het zo mooi dat ze het boekje van hem heeft gekocht.⁴⁴ Ook tussen de verschillende thuiskoks ontstaan nieuwe connecties. Ze komen elkaars gerechten proberen om inspiratie op te doen, gaan samen naar de groothandel om inkopen te doen en lenen elkaars apparatuur:

⁴² Kerkhof, Martine. Persoonlijk interview. 31 okt 2012.

⁴³ M

⁴⁴ Deuring

“[H]ij heeft mijn pizzaoven geleend -daarom staat ie er nog- want hij wilde hem uitproberen. En zo gaat dat dan, dan kwam ie hem terug brengen en ehh. Ja en die zou ik dus anders nooit ontmoet hebben.”⁴⁵

De meeste afhalers bij thuiskokers Erica en Liyah komen niet uit dezelfde straat, maar ze hopen dat daar aangezien ze beiden nog niet zo heel lang actief zijn op de website nog verandering in zal komen.

“[I]emand uit de buurt hier die is een afhaler, een stel, en daarmee hebben we het ook over de buurt gehad, omdat het het leukst is om mensen uit de buurt over de vloer te krijgen. Voorheen had ik daar nog geen contact mee.”⁴⁶

Wat Erica betreft kan de website ook zeker van betekenis zijn voor die buurtbewoners die niet zo goed meer voor zichzelf kunnen zorgen.

“Ik wil best ook voor mensen die wat ziek zwak misselijk zijn koken af en toe gewoon voor kostprijs, ja de vraag is of ze op thuisafgehaald zitten, maar dat zou wel mooi zijn. Ik had nu ook aangeboden, en er zijn ook al andere mensen die dat zeggen je kan aanschuiven, en zo ontstaan er wel dingen door.”⁴⁷

Op die manier is een nieuwe, digitale technologie zoals de website thuisafgehaald.nl juist een faciliterende factor, in plaats van een beperkende factor zoals geschetst werd in hoofdstuk twee. In de stedelijke omgeving waarin mensen individueler zijn dan ooit tevoren, zijn het de mediastad en de mogelijkheden die nieuwe technologieën scheppen die mensen weer kunnen samenbrengen naar ruimtes waarin gesproken kan worden over wat er speelt in de buurt. Ze bieden ondersteuning in het vormen van netwerken waarin we voor elkaar zorgen en waarin we van de ander op aan kunnen.

⁴⁵ Ibidem

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Ibidem

4. Conclusie & Discussie

In dit paper is onderzoek gedaan naar in hoeverre onder de opkomst van moderne mediasteden de maatschappij individualistischer is geworden. Hiervoor is gekeken naar hoe over de afgelopen eeuwen denkbeelden over de rol van de stad en de media zijn veranderd. Hierbij zijn zowel moderne vraagstukken over de rol van nieuwe media in het proces van individualisatie als theorieën over openbaarheid van Habermas en Sennett en van de Chicago School en hun theorieën over individualisering onder de opkomst van de metropool aan bod gekomen. De hypothese waar vanuit is vertrokken is dat nieuwe media ons niet individualistischer maken, maar juist een middel kunnen zijn om in een in hoge mate individualistische maatschappij vorm te kunnen geven aan nieuwe collectieven.

Individualisering is een fenomeen dat wetenschappers al vanaf het begin van de twintigste eeuw bezig houdt. In de behandelde literatuur komen twee factoren naar voren die hiervoor vooral verantwoordelijk zouden zijn. Aan het begin van de twintigste eeuw is dit de opkomst van de grote steden en metropolissen. In tegenstelling tot de kleine dorpen is men veel meer gericht op materiële zaken, wordt de omgang tussen mensen kortaf en worden mensen onverschillig door de grote hoeveelheid stimuli die door de stad op ze af worden gevuurd. Maar een eeuw later lijkt de nadruk te zijn verschoven naar moderne communicatie- en informatietechnologieën. Social network sites, digitale gemeenschappen en andere nieuwe media zouden ervoor zorgen dat men niet meer met elkaar communiceert of voor elkaar zorgt.

Het verband met individualisering lijkt alleen in het laatste geval iets genuanceerder te liggen. Is de westerse samenleving zoals door de onderzoekers van de Chicago school wordt gesteld niet al langer op een pad van individualisering? En zouden er niet nog meer factoren hiervoor verantwoordelijk kunnen zijn? Verscheidene onderzoeken geven aan dat nieuwe media ook een positieve rol kunnen hebben op sociale connecties en relaties. De case study naar social dining geeft eveneens een overeenkomstig beeld. Het terugkerende thema is dat nieuwe media mensen niet hoofdzakelijk uit de offline wereld halen, maar offline relaties kunnen creëren, versterken en onderhouden. Ondanks dat men inderdaad individueler lijkt dan ooit tevoren, zorgen de alomtegenwoordige media in de moderne stad

ervoor dat we terug kunnen keren richting een ideaalbeeld waar buurtgenoten met elkaar spreken over wat er speelt in de omgeving en waar we op de ander kunnen vertrouwen.

Er zijn echter wel een aantal kanttekeningen te plaatsen bij bovenstaande conclusies. Ten eerste zouden er meer onderzoeken kunnen worden betrokken in de vergelijking om een betrouwbaarder resultaat te verkrijgen. Ook zou er in vervolgonderzoeken uitgezocht kunnen worden in hoeverre de conclusies van de gebruikte artikelen uit de vorige eeuw vandaag de dag nog toepasselijk zijn. Voor de case study geldt dat het geen representatief beeld geeft van de gehele populatie omdat het een website betreft die een bepaalde niche opvult die niet iedereen herkent. De case zet bovendien een beeld neer waar van tevoren naar op zoek is gegaan. Het aantal geïnterviewde personen ligt ook te laag om significante conclusies te kunnen trekken, maar dat was ook niet de insteek. De case is gebruikt om een beeld te schetsen dat staat voor een breder fenomeen. In vervolgonderzoeken kan dit fenomeen, relaties gevormd door het gebruiken van nieuwe media, ook in andere vormen worden onderzocht. Ten slotte is ook buiten beschouwing gelaten hoe sterk of zwak de benoemde netwerken zijn en hoe dit zich verhoudt tot de tijd voor de opkomst van de mediastad. Dit laatste punt is eveneens een interessante optie voor een eventueel vervolgonderzoek.

Bibliografie

Bolter, Jay David en Richard Grusin. *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000.

Castells, Manuel. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publishers, 1996.

Coleman, Leo. "Being Alone Together: From Solidarity to Solitude in Urban Anthropology." *Anthropological Quarterly* 82.3 (2009): 755-777.

Curran, James. "Rethinking the Media as Public Sphere." *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere*. Red. Peter Dahlgren en Colin Sparks. Londen: Routledge, 1991. 27-57.

De Jong, Steven. "Paus waarschuwt voor vervreemding op sociale media." *Nrc.nl* 24 Jan 2011. 1 Nov 2012 <<http://www.nrc.nl/stevendejong/2011/01/24/paus-waarschuwt-voor-vervreemding-op-sociale-media/>>.

De Souza e Silva, Adriana. "From Cyber to Hybrid: Mobile Technologies as Interfaces of Hybrid Spaces." *Space and culture* 9.3 (2006): 261-278.

Deuring, Erica. Persoonlijk interview. 16 okt. 2012.

Ellison, Nicole, Charles Steinfield en Cliff Lampe. "The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites." *Journal of Computer-Mediated Communication* 12.4 (2007): Artikel 1

Habermas, Jürgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere. An inquiry into a category of bourgeois society*. Vertaald door Thomas Burger en Frederick Lawrence. Cambridge: Polity Press, 1989.

Hill, David. "The street as platform." *City of Sound weblog*, 11 Feb 2008. 01 Nov 2012 <<http://www.cityofsound.com/blog/1558/02/the-street-as-p.html>>.

Ito, Mizuko, Daisuke Okabe en Ken Anderson. "Portable Objects in Three Global Cities: The Personalization of Urban Places." *The reconstruction of space and time: mobile communication practices*. Red. R.S. Ling en S.W. Campbell. New Brunswick, N.J.: Transaction Publisher, 2009. 67-87

- Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1992.
- Kerkhof, Martine. Persoonlijk interview. 31 okt 2012.
- Kluitenberg, Erik. "The network of waves: living and acting in a hybrid space." *Open* 11 (2006): 6-16.
- Ko, H. C. en F. Y. Kuo. "Can blogging enhance subjective well-being through self-disclosure?" *Cyberpsychology & Behavior* 12.1 (2009): 75-79.
- Langendam, Jeroen. "KERSTTOESPRAAK KONINGIN BEATRIX VERKEERD BEGREPEN." *Jeroen Langendam* 26 dec 2009. 01 Nov 2012
<<http://www.jeroenlangendam.nl/2009/12/26/kersttoespraak-koningin-beatrix-verkeerd-begrepen>>.
- M, Liyah. Persoonlijk interview. 30 okt 2012.
- Pariser, Eli. *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penguin Press, 2001.
- Putnam, Robert D. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster, 2000.
- Rammeloo, Eefje. "Social Dining". *Sprout* 28 Jun 2012. 1 Nov 2012
<<http://www.sprout.nl/357/25-onder-de-25/list/23-social-dining.html>>.
- Sennett, Richard. *The Fall of Public Man*. New York: Alfred A. Knopf, 1977.
- Simmel, Georg. "The Metropolis and Mental Life." *The Blackwell City Reader*. Red. Gary Bridge en Sophie Watson. Oxford and Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2002. 11-19.
- Schnabel, Paul. "Individualisering in wisselend perspectief." *Individualisering en sociale integratie*. Red. Paul Schnabel. Nijmegen: SUN, 1999. 9-38
- Steketee, Menno. "Nog een stoelendansje dan maar?" *nrc carrière* 7 Mei 2012. 1 Nov 2012
<<http://content.nrccarriere.nl/2012/05/nog-een-stoelendansje-dan-maar>>.
- Turkle, Sherry. *Alone Together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic Books, 2011.

Venkatesh, Sudhir. "Feeling too down to rise up." *The New York Times* 28 mar 2009. 01 Nov 2012

<https://www.nytimes.com/2009/03/29/opinion/29venkatesh.html?pagewanted=1&_r=0>.

Wellman, Barry. "Little Boxes, Glocalization, and Networked Individualism." *Digital Cities II: Computational and Sociological Approaches*. Red. Makoto Tanabe, Peter van den Besselaar, en Toru Ishida. Berlijn: Springer-Verlag, 2002. 11-25.

Wirth, Louis. "Urbanism as a Way of Life." *The American Journal of Sociology* 44.1 (1938): 1-24.

Zorbaugh, Harvey Warren. *The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side*. Chicago: University of Chicago Press, 1983.